

MEHMET KAPLAN VE ANADOLUCULUK HAREKETİ

*Ümmühan BİLGİN TOPÇU**

ÖZET

Anadolu, asırlarca Osmanlı'nın elinin altında mazbut bir evlât olarak varlığını sürdürmüş, bir coğrafya adından çok bir teba olarak algılanmıştır. Sadakatin değer kazandığı buhranlı dönemler yaşanınca bu kaynak ve yıllarca ihmal edilmişliği dikkat çekmeye başlamıştır. Tarihi, ideolojik ve kültürel temelleri olan Anadoluçuluk fikri bu dinamiklerle şekillenir. Devrin siyasî ve sosyal şartları bu fikri besleyebilecek nitelikteydi. Anadoluçuların yoğunlaştıkları noktalar ortak olsaydı bugün çok daha güçlü bir hareketten ve onların iddiasıyla söylersek bir "Türk Rönesansı"ndan söz edilebilirdi. Farklı kollardan ve birbirinden habersizmiş gibi ilerleyen hareket, kendilerini ifade edecek güçlü sanatçılarla buluşmadan Türk düşünce tarihi içerisinde eriyerek kaybolmuştur.

Mehmet Kaplan, lise yıllarında Anadoluçuluk fikrinin en önde gelen ismi Hilmi Ziya Ülken'in eserleriyle tanışır. Üniversite yıllarında derslerini takip eder ve bu yıllarda Anadoluçular arasında olduğunu ifade eder. Bu isimlerle yakınlığını, Anadolu muhabbetini, bir fikir ve hizmet adamı olarak ömrünün sonuna kadar farklı vasıtalarla ortaya koyar. Onun Anadolu'ya sevgisi daha önce de dile getirilmesine rağmen Anadoluçularla olan bağı hiç gündeme gelmemiştir. Bu çalışmada Mehmet Kaplan'ın Anadoluçularla ilişkisi ve Anadolu sevgisi birlikte değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Anadoluçuluk, Mehmet Kaplan, Kaplan'ın Anadolu'ya bakışı

MEHMET KAPLAN AND ANATOLIANIST MOVEMENT

ABSTRACT

Anatolia which had been dominated and ruled by Ottomans for so many years, had been rather known as nation then land. In the time of social crisis which loyalty gains great value, Anatolia, has started to receive attention with being neglected. The idea of Anatolianism that has deep historical, ideological and cultural roots was being formed under above dynamics. Conjectural atmosphere of that period was also contributing the idea of Anatolianism. Today, we could have been talking about a "Turkish Ronesans", if there was a great consensus among the Anatolianists.

* Yrd. Doç. Dr., Başkent Ü. Eğt. Fak. Sosyal Alanlar Eğt. Böl. Türk Dili Ed. Öğr. El-mek: ummuhan.topcu@mynet.com

This movement has been melted into Turkish Intellectual History with having no influence.

Mehmet Kaplan, in his college years, met with the books of Hilmi Ziya Ülken who is one of the prime actors of Anatolianism movements. He was following Ülken's class in his university years and claiming that he is one of the active persuants of that movement. As an active intellectual, he has never changed his position regarding to that movement and exposed his active position by the end of his life for his passion to Anatolian movement with different occasions. Kaplan's passion to Anatolia was very well known but his close connections to Anatolianist has never been examined. In this research, as first, the both his connections and passions is taken into consideration as together.

Key words:Anatolianist, Mehmet Kaplan, Kaplan's approach of Anatolia

Yaşadığı coğrafya ile bir toplumun oluşumu, ayırıcı vasıfları, tarihi ve kaderi arasında çok sıkı bir bağ olduğu, eski çağlardan beri iddia edilir. Bu tez, peygamberlerden, Hititli, Mısırlı, Yunanlı filozoflara kadar pek çok kez dile getirilmiştir. Hattâ bunu bütünüyle dışlayan bir toplum bilimi tezi yok gibidir. Buna rağmen bunun bir sosyolojik sistem olarak ele alınışı 19-20. yüzyılı bulmuştur (KÖSEMİHAL 1982: 47). Bizde de Yahya Kemal'in tarihimizi Anadolu'ya göçle başlatmamız gerektiği teziyle gündeme gelmiş ve Anadoluçular tarafından daha etraflıca ele alınmıştır (TOPÇU 2005). Türk edebiyat araştırmacılığının önemli isimlerinden biri olan Mehmet Kaplan da gençliğinde Anadoluçularla tanışmış, bir yandan bu hareketi ve mensuplarını tanımamıza vesile olurken diğer yandan kendi hayatında Anadolu'ya yönelik hassasiyetiyle dikkatleri çekmiştir. Bu yazıda Mehmet Kaplan'ın Anadoluçularla ilişkisi ve kendine has "*Anadolucu*" kimliği üzerinde durulacaktır.

"Anadolu'dan çıkan" bir aydın olarak Kaplan'ın Anadolu hassasiyeti farklı yazılarda dile getirilmekle beraber Anadoluçu kimliği üzerinde hiç durulmamıştır. Bu çalışma yazarın Anadoluçularla ilişkilerini hem sosyal hem de ideolojik olarak tespit etme gayretinin ürünüdür.

Kaplan'ın çocukluğu, Porsuk Çayı yakınlarında kerpiçlerini çoluk çocuk birlikte kestikleri tek katlı bir evde geçmiştir. Liseye devam ederken gece yarısı istasyonda simit süt, ekmek veya köpük taşı satarak harçlık çıkarmaya çalışır. O yılları, evini ve çevresini anlatan satırlara sinmiş bir hoşnutsuzluk vardır: "*Evler küçük, ağaçlar küçük, tepeler küçük, insanlar küçük ve hepsini çirkin bir toz bulutu örtüyor. Burada insan ne ümit, ne korku, ne felâket, ne saadet... hiçbir şey hissetmiyor*"(KAPLAN 1992: 39-40). Bir gün, gürül gürül yanan sobası, her masayı aydınlatan lâmbaları, bir çocuğa ciddiyetle hizmet eden bir memurla "kütüphaneyi tanır" ve dünyası değişir. Nitekim onu "aydınlar dünyasına taşıyan" da bu "taşra" kütüphanesidir (KAPLAN 1972:13).

Lise bittikten sonra felsefe okumak üzere İstanbul'a gider. Sınavını kazandığı Yüksek Muallim Mektebinin felsefe bölümü olmadığından Türk Dili Edebiyatı bölümüne yazılır (KERMAN 1988:3). Buradaki arkadaşlarından biri Anadoluçu Cahit Okurer'dir. Okurer onu diğer Anadoluçularla tanıştır. Daha lise yıllarında eserlerini okuduğu Hilmi Ziya'nın felsefe ve sosyoloji derslerini takip eder. Yıllar sonra Ülken'i anlattığı bir yazısında, bu yıllarda "*Anadolucular grubuna dahil olduğunu*" ifade eder (KAPLAN 1974a: 5). Cahit Okurer vasıtasıyla "*düşüncelerine yön veren insanlarla tanıştığını*" söylemesinden hareket edersek bu fikirlerin sadece üniversite yıllarıyla sınırlı olmadığı anlaşılır (KAPLAN 1973: 8).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Hocalarının ilgisini çeken Kaplan, Reşit Rahmeti Arat aracılığıyla burslu olarak Almanya'ya gönderilir. Orada, ünlü Fransız filozofu Alain'in eserleriyle tanışır. Alain, ona bir fikir hocası olmaktan ziyade "eski tarikatlarda büyük önem verilen mürşit olmuştur" (KERMAN 1988: 4).

Yurda döndükten sonra öğrenimini tamamlamış ve Köprülü'nün asistanı olarak üniversiteye girmiştir. Doktorasını yaparken yardımcı disiplin olarak Mümtaz Turhan ve Mükrimin Halil Yınanç'ın Türk Tarihi derslerini takip eder (1942).Mükrimin Halil de Anadoluçuluk fikrinin tarihî zeminini oluşturan isimlerden biridir. Orhan Okay, hatıralarında Kaplan'ın evinde, Cahit Okurer ve Mümtaz Turhan'ın katıldığı toplantıların üniversite ve ilk asistanlık yıllarında sürdüğünü kaydeder. Yine aynı mektuplardan Kaplan'ın sosyal olmak, "kendini bu millet ve memleketten mesul hissetmek" konusunda Remzi Oğuz'un sözlerinden etkilendiğini anlarız (OKAY 2003: 64). 1942-1948 yıllarında [Fransa'ya gitmeden önce (KERMAN 1988: 5)] Anadoluçuların önemli isimleri Mükrimin Halil Yınanç, Hilmi Ziya Ülken, Cahit Okurer ve Remzi Oğuz Arık'la *Çığır, Hareket, Bizim Türkiye, Millet* gibi dergilerde Anadoluçularla birlikte yazdığı yazılarda onların fikirlerine paralel bir milliyetçiliği savunur (TOPÇU 1999: 20).

1952'de profesörlüğe yükselir ve 1958'de kurulan Atatürk Üniversitesinin hocaları arasına gönüllü katılarak Erzurum'a gider. Sadece bu gönüllülük bile onun Anadolu idealizminin en somut ifadelerinden biridir. Erzurum'daki bu üniversiteye dair hayallerini sık sık ifade eder. Orada köklü bir üniversite oluşturma gayretinin ötesinde modern edebiyat için çok önemli bir kaynak olarak gördüğü Halk edebiyatı alanında yaptığı, yaptırdığı çalışmalarla dikkat çeker.

Anadolu'dan çıkan aydınların köyden çıktuktan sonra köyü unutmamasını hemen her fırsatta eleştiren Mehmet Kaplan'ın bu konudaki en büyük muhatabı kendisidir (KERMAN 1998: 250):

"Biz Anadolu'dan gelen köy ve kasaba çocukları, yüksek tahsil yaparken, caddelerinde ürke ürke dolaştığımız, hayret, hayranlık ve ne saklayalım, kıskançlık duyduğumuz büyük şehirlerin ne olduğunu orada büyüyenlerden daha iyi biliriz, demesem bile, onların duymadığı bir hisle, bir aşk, hasret ve mahrumiyet olarak yaşamışızdır. Bunu için hepimiz ışığa tutulan pervaneler gibi şehre geldik mi bir daha onu bırakmak istemeyiz. " (KAPLAN 1971: 6) Bu duygular Kaplan için daha çok gençlik yıllarına mahsus kabul edilmelidir. Memleketine dönememe ve henüz onun için ne yapacağını bilememe eşiğinde...

"Mukaddes Uçurum"da bu duyguların çarpıcı ifadelerle işlendiği bir denemedir. Mehmet Kaplan, bu yazısında, Anadolu insanının bir parçası olmanın ruhuna işlediği bir çağrıyı dile getirir. Kitapların ve insanların onu geçirdiği uzun eğitim vadisinden sonra kulaklarını dolduran bir davettir o. "Yıllar var, büyük, sonsuz karışık bir labirentin içinde, çıkacak bir yer bulmak için uğraşıyorum. Zaman zaman içimdeki uçurum beni çağırıyor ve 'Çıkış yer benim. Haydi atlayıver, korkma!' Ve kalbim kendi kendine şöyle söylenir: Bir yaylıya binsem, kurbacı elime alsam, atlara 'Deh!' desem, yollardan geri dönsem, o mukaddes uçuruma insem... (KAPLAN 1974c: 261)(1949'da *Hareket*'te yayımlanan bu yazı daha sonra *Nesillerin Ruhuna*'na alınmıştır.) Bu "mukaddes uçurum"un, Kaplan'ın duyarlılığını açıklayacak çarpıcı bir metafor olduğunu söyleyebiliriz; açmazlarıyla insanı iten, hatıralarıyla çeken bir kavram. Kültürüne genleriyle bağlı olan Türk aydınlarının tamamı bu daveti alır; farklılık ona icabet tercihlerinde olabilir. Mehmet Kaplan, bu davete icabeti mukaddes bir görev gibi algılamış, kimsenin kanatlarının altından ayrılmak istemediği İstanbul'dan ayrılıp doğunun dağlarına tırmanmıştır. Zeynep Kerman'a göre Erzurum'a gidişi, "Mukaddes Uçurum" başlıklı yazısında dile getirdiği özlemlerinin gerçekleşmesidir (KERMAN 1998: 252). Kaplan'sa bunu bir fedakârlık değil "diriltici bir saadet" olarak nitelendirecektir: Erzurum'a gitmenin, unuttuğu ve değerinin farkına varmadığı pek çok şeyi hatırlamasına vesile olduğunu; o yılların ıstıraplı günlerine renk, neşe, sıcaklık ve sevgi katan asil

Turkish Studies

örf ve adetleri, şarkıları, türküleri, masalları, yiğitliği, insanlığı, hasılı bizi millet yapan her şeyi orada tekrar bulduğunu kaydeder. “ *Bu bende tarifi güç bir saadet hissi doğurdu. Sürekli, sağlam, diriltici bir saadet. Kara kalabalıkların karanlık yalnızlığından kurtulmuş, milletin, milletimin içine tekrar dönmüştüm. Artık gurbette değildim.*” (KAPLAN 1974b: 267) Bu yıllarını anlattığı “Kalabalık ve Millet”, bir anlamda “Mukaddes Uçurum” a bir cevap teşkil eder (KERMAN 1998: 252).

Anadoluculardan biri olan Mükrimin Halil’in “*On beş bin metre yükseklikte ilim yapılmaz.*” diyerek Erzurum’a gitmesine karşı çıktığı söylenir (OKAY 2003:159). Buna rağmen oraya giden Kaplan’ın Erzurum’da yapmaya çalıştıkları ilim çevrelerinde takdirle anılmaktadır.

1962’de İstanbul Üniversitesine dönen Kaplan, 70’li yıllardaki yazılarında Anadoluculardan söz etmeye başlar: 1972’de *Türkiyat Mecmuasında* yayımladığı “Ziya Gökalp ve Yahya Kemal’e Göre Malazgirt Savaşı’nın Mânâ ve Ehemmiyeti” başlıklı yazısı Anadolucuları ve onların Yahya Kemal’le bağını anlamamız açısından en önemli kaynaktır. Yazıda Hilmi Ziya Ülken’in coğrafya merkezli milliyetçilik anlayışını ilk defa *Anadolu Mecmuasını* çıkaran grubun ortaya attığı ve Yahya Kemal’in bu fikri benimsediği iddiasına yer verir. Bu iddiayı Yahya Kemal’in ve Anadolucuların yazılarında takip ettikten sonra şu tespitlerde bulunur: Cumhuriyet’ten önce yazılarında Alparslan ve Malazgirt Savaşı’ndan bahsetmeyen Yahya Kemal’in, Cumhuriyet’ten sonraki yazı, şiir ve konuşmalarında *Anadolu Mecmuası* yazarlarının tezlerine benzer cümleler kurmasına Kaplan, bilinenin dışında bir izah getirilebileceğini ima eder: “*Daha önce de belirtildiği gibi, Anadolu Mecmuasını çıkaran gençlere belki, bu yeni tarih ve milliyetçilik fikrini aşıl原因an odur. Bu konuda daha sonraki yıllarda kaleme alınmış hatıraları esas alırsak, Yahya Kemal’in bu fikri Cumhuriyetten önce yazılı olarak değil, sözlü olarak müdafaa ettiğine inanmak icap eder. Cumhuriyet’ten önce bir hayli makale yazan Yahya Kemal’in bu fikri neden kaleme almadığını anlamak bizim için güçtür. Yahya Kemal’in bu konuyu derinliğine işleyen ve ilmî bir temele oturtan tarihçi Mükrimin Halil Yınanç’ın tesiriyle benimsemiş olması da mümkündür*”. Kısaca bu makalede Kaplan, Anadoluculuk fikrinin kaynağı olarak Yahya Kemal’i görmekle birlikte bu fikri kamuya mal edenin Anadolucular olduğunu, bu noktadan sonra Yahya Kemal’in de bunu yüksek sesle ifade ettiğini söyler. Bunu yaparken de hem Yahya Kemal’in hem de Anadolucuların fikirlerine etraflıca yer verir; hattâ içinde bulunan şartların kültürel milliyetçilik tezine ulaşan Ziya Gökalp’i bile kısmen Anadoluculara yaklaştırdığını ifade eder (KAPLAN 1976).

Hareketi doğrudan ele aldığı tek yazı bu olmasına rağmen onun Anadolucularla ilişkileri, farklı yazılarda satır aralarında görülmeye devam eder: Cahit Okurer, Hilmi Ziya Ülken, Mükrimin Halil Yınanç, Mümtaz Turhan, Remzi Oğuz, bir arada olmasalar bile Anadoluculuk fikri etrafında anılan isimlerdir. Kaplan, her fırsatta bu Anadolu isimlerinin bütünleşemediğine dikkat çeker. Cahit Okurer’i anlattığı bir yazıda Anadoluculuğun, kesin çizgilerle belirli bir sistem ve ideolojiye bağlı bir hareket olmaktan ziyade *ortak bir duygu atmosferi ve hayat görüşü* olduğunu söyler (KAPLAN 1973: 8).

Bir yazısında Hilmi Ziya’yı bir öğrencisi olarak tanıdıktan sonra, ilerleyen yıllarda onunla dost olduğunu kaydeder (KAPLAN 1974a: 6). Bunlardan hareketle sadece gençlik yıllarında değil, Anadolucularla uzun yıllar görüştüğü söylenebilir; ancak artık kendini gruba dahil etmediği de gözlenir. Bu mesafe koyuşu fikirlerinin bütünüyle değiştiği şeklinde yorumlamak yanlıştır; çünkü 70’li yıllardan itibaren dergilerdeki yazılarını topladığı kitaplarda bu yazıların büyük kısmına yer verir.

Buraya kadar Kaplan’ın Anadolu’ya ve Anadoluculara bağlayan özel ve duygusal bağları tespit edildi. Bu özel bağlar Kaplan’ın çok fazla dile getirilmeyen ideolojisini şekillendirmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Büyük oranda, Nesillerin Ruhu ve Büyük Türkiye Rüyası isimli eserlerinde topladığı yazılarında Anadolu milliyetçiliği nasıl ele aldığı incelenirse şu çizgiler dikkat çeker:

Kaplan için Kurtuluş Mücadelesi, bizim kültürel hayatımızın dönüm noktasıdır ve asırlardır göremediğimiz bazı gerçekleri görmemizi sağlamıştır. “*Bize milli varlığımızın temellerini gösteren İstiklâl mücadelesi olmuştur. Onun büyük yangınının ışığında Türk aydınları toprağın ve milletin hakîki kıymetini görebilmişlerdir.*” (KAPLAN 1955c: 86) Bir anlamda bu mücadele ile Türk milliyetçiliği fikrinin uzun bocalamalardan sonra kendine müspet temeller ve keskin sınırlar çizmesini bildiğini ifade eder. Bunda birbirinden tamamen müstakil kafalar olarak ifade ettiği Remzi Oğuz, Hilmi Ziya ve Ziyaeddin Fahri'nin son değerlendirmelerinin etkili olduğunu söyler.

Kaplan, milliyetçilikle ilgili pek çok yazı yazmıştır. 1948'den itibaren yazılarda milliyetçiliği bazı temellere oturtur. Bunlardan müspet birinci temel, Türkiye coğrafyasıdır. Millet hayatında coğrafyanın oynadığı büyük rolün ilim sahasında kabul edilmesine rağmen ideoloji ve siyaset sahnesinde kabul edilmemesinden yakınıdır (KAPLAN 1948a :4).

İkinci temel, Anadolu'da gelişen Türk tarihidir. Milletlerin hayatında tarih çok önemli yer tutar ancak tarih bir coğrafya içinde vuku bulur (KAPLAN 1948f: 2). Anadoluçular; Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi gibi isimlerin de savunduğu bu tarih anlayışına göre Anadolu öncesi Türk tarihi, “kavmî tarih” olarak kabul edilmelidir. Anadolu'da şekillenen Türkiye Türklüğünün hâkim unsurunun Oğuz Türkleri olduğunu; ancak onların Anadolu'daki unsurlarla ayrılmaz bir şekilde bütünleştiğini söyler. İlim artık saf ırklardan değil; tarihî ve içtimaî ırklardan bahsettiğini söyledikten sonra tarihî ırk kavramını açıklar. Bir kavmin, muayyen bir coğrafya üzerinde asırlar boyunca yaşayarak oranın iklimi ve orada bulunduğu insanlarla kaynaşması, hallühamur olmasıyla şekillendiğini ve böylece yeni bir terkip oluştuğunu söyler. Bu süreçte ortaya çıkan ona göre yeni bir ırktır. “*İnsan annesinden babasından çok muhitine benzer sözünü, insan tarihine ve coğrafyasına benzer diye düzeltmek yerinde olur.*” (KAPLAN 1948e:3) Belli bir süreçte tarih ve coğrafya içinde şekillenen ırkın saf ırk olamayacağını müteaddit defalar ifade eder. “*Gün Işığında Milliyetçilik*” yazısında da milleti, dil, ideal, kültür birliğinin oluşturduğunu; bunlar tarih ve coğrafya içinde şekillendiğinde ortaya bir ırk çıktığını bunun saf ırk olmadığını anlatır (KAPLAN 1948d: 8).

Yeni Türk milliyetçiliğinin terkibine giren unsurlardan biri de bu topraklar üzerinde Türkler tarafından oluşturulan kültür mecmuasıdır. “*Coğrafya, tarih. Bu coğrafya ve tarih içinde olgunlaşan soy birliği, bu soy tarafından vücuda getirilmiş olan maddî ve manevî kültür, işte yeni Türk milliyetçiliğinin esas temelleri.*”(…)“*Yeni milliyetçiliğin gayesi, bu temeller üzerinde daima yükselen bir bina kurmaktır. Dünya medeniyetinin bugünkü ve yarınki kıymetleri onun için daima başvurulacak olan bir kuvvet kaynağıdır.*” (KAPLAN 1947: 2)

Daha sonra hakiki milliyetçi ve Turancı ayrımına girecek olan Kaplan, Turancı ve İnsaniyetçilerin ütopye peşinde koştuklarını “kendilerininse” realist olduklarını ifade eder. Ona göre gözleri veya merkezi Türkiye dışarıda olan her ideoloji Anadolu'yu tekrar harcamak ister. “*Milliyetçilik söylenen bir şey olmaktan ziyade yapılan, her gün yapılan, yaşanan bir fikirdir.*” (KAPLAN 1948a: 3) “Millet ve Millî Şuur” yazısında da “*Türk milleti bu coğrafya üzerinde gelişen Türk tarihinin mahsulüdür.*” der. Ona göre Ziya Gökalp coğrafya ve tarihi görmezden gelerek Batılıların fikirlerine dayanan romantik bir milliyetçilik anlayışı benimsemiştir (KAPLAN 1948f: 2). Kaplan'ın bu fikirlerinin Hilmi Ziya gibi kültürel Anadoluçulardan veya Remzi Oğuz gibi ideolojik Anadoluçulardan hiçbir farkı yoktur. Onlar da Ziya Gökalp ve arkadaşlarıyla özdeşleşen milliyetçilik anlayışlarının geniş kitlelere mal olmuş şekliyle ırkçı ve içinde buldukları dönemde “zararlı” olduğunu savunmuşlardır. Kaplan, aydınların elinde bu yeni milliyetçilik yorumunun Türk milletine en uygun ideoloji olacağını düşünür (KAPLAN 1948b: 2).

Turkish Studies

Mehmet Kaplan, yılların ihmalıyla Anadolu'nun mahrumiyet içerisinde bırakıldığından söz edenlere de ezberlerin dışında şeyler söyler: Meselâ, Eski Anadolu şehir ve kasabalarının belli başlılarındaki tarihî eser kalıntıları ve kütüphanelerinden hareketle, "Batı merakı" başlayana kadar Anadolu'nun ihmal edilmediğini ifade eder (KAPLAN 1948b: 6).

Anadolu köy ve kasabalardan oluşmuştur. Dolayısıyla Anadolu gerçeğini köy gerçeğinden bağımsız ele almak mümkün değildir. Kaplan bu konuda yazdığı yazılarda bir sosyolog gibi analizler yapmış ve bir siyasetçi gibi çözümler üretmiştir. Anadolu, sefaleti ve diğer olumsuzluklarına rağmen yardımlaşma duygusu, çalışkanlık, inanç ve sevgi gibi amillerle ayakta durmayı başarmıştır (KAPLAN 1948g: 2). Bu amiller, bütün toplumlar için son derece önemlidir ve modernleşen Türkiye de bu değerleri kullanmayı bilmelidir. Hiçbir devlet, hiçbir sistem, ne kadar hayırhah olursa olsun ferdi kuvvetlendirmedikçe bir iş başaramaz (KAPLAN 1945:136).

Daha o zamanda köyden kente göç olgusuna değinen Kaplan'a göre köylüyü köyünde tutacak ve köyü kalkındıracak tedbirleri alınmalıdır (KAPLAN 1942a:239). Köylü köyüne benzer, onun elinde alnında, fikrinde tabiatın damgası vardır. Köyü dışarıdan yardımlarla kalkındıramayız. Köylüyü bilinçlendirmek gerekir (KAPLAN 1943: 59). Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren söylene gelen ve bir türlü hayata geçirilemeyen bir fikrin Kaplan tarafından da dile getirildiğini görüyoruz.

Kaplan'ın ideolojik olarak ortaya koyduğu bu fikirlerinin yansımalarını edebî değerlendirmelerinde de görebiliriz. *Nuh'un Gemisi*'nde modern hayatın bunalttığı insanı manen rahatlatacak, mutlu edecek bir araç olarak sanatı gösterir. İnsanı anlamanın en iyi yollarından biri de onu sanat aynasından izlemektir. Kaplan da diğer dikkatlerine ilâveten edebî eserlerdeki yansımasıyla Anadolu'ya bakışı ele alır. Yakından gözlediği köyün ve köylünün edebî eserlere yansıtılma biçiminden memnun değildir. Yazarları o insanları anlamamak ve anlatamamakla suçlar. Türk köylüsü diye, romanda alelâcayip bir şey karşımıza çıkartılmasından ve Türk genci yerine bozulmuş bir Ecnebî delikanlısını gösterilmesinden yakınır. Türk milletinin kendi hayatı, ruhu, ıstırapları, düşüncelerinin yakalanmadığını burada benzeyen değil farklı olan yönleri yoğunlaşılmasını önerir. Çünkü fark karakter demektir. Hümanizmin Rus'un Rus, Fransız'ın Fransız, Alman'ın Alman, İngiliz'in İngiliz olduğunu ve niçin böyle olduğunu öğretebileceği gibi bu vasıtayla bize de bizi anlatabileceğini düşünür. "(B)ir kendini bulma metodu olacak: Arama, bulma, ifade etme ve bilhassa mukayese metodu." (KAPLAN 1945: 135)Burada asıl kusur elbette aydının kendi halkından kopuk olması olarak tespit edilir.

Anadolu coğrafya, tarih, örf ve insanını canlı olarak yakalayabilen eserlerin daha "güzel" olmasının Anadolu'nun egzotik yapısından kaynaklandığını; buraların sadece yoksulluk anlatımlarıyla gündeme getirilmesinin doğru bir estetik tercih olmadığını da kaydeder.

Anadolu her yönüyle incelenmeli ve anlatılmalıdır. Erzurum'daki bir üniversitenin Anadolu'yu araştırmada öncü olması gerektiğini savunan Kaplan'a göre taşra basını da öncelikle Anadolu'yu anlatmalıdır. Oysa onlar bir özenti içinde şehir dergilerini taklit etmektedir. Ona göre, Anadolu insanının sorunlarından biri basmakalıp bazı ifadelerin içerisine sıkıştırılmalarıdır; bu anlatımlar ortadan kaldırıldığında anlatılacak pek çok yönleri ortaya çıkacaktır (KAPLAN 1965:17).

Anadolu'nun edebî anlatımında dikkate değer bulduğu isimler de vardır: Meselâ Fazıl Hüsnü Dağlarca; başlangıçtaki uzak, ütöpik, birbirine benzer basmakalıp köy anlatımları Dağlarca'dan sonra değişir, daha geniş ve somut bir anlatım bulur. İlhan Berk, Atilla İlhan, Ceyhan Atuf Kansu, İbrahim Zeki Burdurlu, Necati Cumalı gibi yazarları da köyü bütün çıplaklığıyla dile getirmeyi başaran isimler olarak zikreder. Bu isimlerin bazılarının sarp gerçekleri, bazılarının güzellikle birleşmiş gerçeği yazdıklarını söyler (KAPLAN 1955b: 89).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Bu anlamda Halk edebiyatı modern edebiyatımıza göre çok daha “bizi” yansıtır; coğrafyanın insan üzerindeki etkisi de en güzel bu eserlerde görülür (KAPLAN 1955a: 15). Irkî özelliklerimizle birlikte tabiat ve realiteyle yakından temasımızı ifade ederler. “*Türk kültürünün umumî akışı, bizim çeşitli unsurları birleştirmek suretiyle yeni bir terkiye doğru ilerlemekte olduğumuzu gösteriyor.*” (KAPLAN 1949: 3) Bu Kaplan’a göre iyi bir işarettir. Yukarıda ismini zikrettiğimiz yazarlarda da bu terkip görülmektedir.

Bir safhadan sonra içinde yaşamaya çalışarak halkı tanımamız zordur; ancak onun kendini ifade biçimlerine, yani eserlerine dikkat ederek bunu yapmak, halkla aydın arasındaki mesafeyi kapatacaktır (KAPLAN 1949: 3). Halk edebiyatı mahsullerini inceleyerek kendi değerlerimize ulaşmak, bunları yeniden üreterek büyük destanlarla genç nesillere değerlerimizi taşımak, Hilmi Ziya Ülken’in uzun yıllar peşinden koştuğu bir fikirdir. Kaplan bu söyledikleri ve Halk edebiyatına özel ilgisiyle Ülken’le bir kere daha benzeşir.

Zeynep Kerman'a göre ilk gençlik yıllarının karamsar havasından kurtulmasında, Anadolu insanına bakışında ciddi bir değişiklik vardır ve bunu mürşidi kabul ettiği Alain ve Türk kültürü yapmıştır (KAPLAN 1998: 250). Hem Cahit Okur’un onu taşıdığı dünyayla ilgili hem de Hilmi Ziya’ya ilgili değerlendirmelerinden yararlanarak Anadolu hassasiyetinin bu kişilerin tamamen dışında faktörlerle açıklanmasının eksik olacağını belirtmek gerekir.

Hayata gözlerini açtığı coğrafyaya sırtını dönmeyen, milletine hizmeti kendi bölgesine hizmet olarak algılamayan, ideolojisini hayat tarzı haline getirmiş ve onun için fedakârlıklarda bulunmuş aydınlarımızdan biridir Kaplan. Mahrumiyetleri fark etmiş, onlardan kaçmış kendine aydınlık bir yol açmayı başarmıştır. Çoğu insan için bu kadarı da çok iyi bir örnektir. Ancak o bununla yetinmemiş; kendini kurtardığında, bir sızı olarak o mahrumiyetleri içinde taşıdığını fark ettiğinde, bunu görmezden gelmemiş; mahrumiyeti gidermek için kendi bölgesine değil, o acıyı çok daha derinden hisseden köşelere koşmakta tereddüt etmemiştir. Orada yaptıkları, sadece teorisyen olmadığını gösterecek hizmetlerdir.

Uzunca bir süre Anadoluçularla birlikte olmuş, onlarla aynı dergilerde coğrafi merkezli bir milliyetçilik fikrini savunmuş olan Kaplan, hayatının sonuna kadar Anadolu arkadaşlarıyla irtibatını koparmamıştır. Gençlik yıllarında “Anadolucu” olduğunu belirtmesi kendi hayatına dair bir sınırlamadır ve ona itibar etmek gerekir. Bu cümle iki şekilde okunabilir: Birincisi artık bu fikirde olmadığı görüşüdür ki Kaplan’ın hayatının sonuna kadar savunduğu ve yaptıkları bunu çürütür. İkincisi bu hareketin aktif bir savunucusu olmaktan vazgeçtiği fikridir; bu Anadoluçuluk fikrinin seyri açısından da uygundur. Anadolu yayıncılarından bu ideolojinin 40’lı yılların sonunda enerjisini yitirdiği görülür. Kaplan, bu noktadan sonra bir yandan, akademik bir kimlikle hareketin dışında kalarak Anadoluçuları değerlendirmiş; diğer yandan, idealist bir hoca olarak yıllar önce dile getirdiği “*Milliyetçilik söylenen bir şey olmaktan ziyade yapılan, her gün yapılan, yaşanan bir fikirdir.*” sözüne sadık kalarak, Anadolu’ya gitmiş ve Anadolu’nun dinamiklerini canlandırmak için fiilî bir mücadele içerisine girmiştir. Anadolu’da büyük bir üniversite kurulması ve bu üniversitenin Anadolu kültürünün araştırılmasında öncü olması için yaptıkları bunun en somut örneğidir.

Anadoluçuluk hareketi, Hilmi Ziya Ülken, Remzi Oğuz gibi güçlü teorisyenlere rağmen ideolojik olarak görmezden gelinmiş bir harekettir. Bu ideolojik tercihin sebepleri siyaset bilimcilerce açıklanmaya muhtaçtır. Öte yandan hareketin içerisinde bir şekilde bulunup daha sonra o ideolojik yapılanmayla bağını anmaktan vazgeçen isimler de ne kadar tanınmış olursa olsunlar bu yönleriyle gündeme gelmezler. Hilmi Ziya Ülken ve Mehmet Kaplan örnekleri bu noktada önemlidir. Hayatlarının sonuna kadar Anadolu hassasiyetleri devam eden bu isimlerin bu yönleriyle de tanınmaları gerekir. Yaptıklarının tam anlaşılması açısından bu önemlidir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

KAYNAKÇA

- KAPLAN Mehmet (1942a), "Köycülük", **Çığır**, Eylül, S.118
- KAPLAN Mehmet (1942b), "Yeni Türk Milliyetçiliği", **Hareket**, Ekim, S.8
- KAPLAN Mehmet (1943), "Köycülük", **Çığır**, Şubat, S.123
- KAPLAN Mehmet (1945), "Millî Uyanış ve İnsanlık İdeali", **Çığır**, Mart, S.148
- KAPLAN Mehmet (1948a), "Milliyetçiliğe Dair", **Hareket**, Ocak, S.11
- KAPLAN Mehmet (1948b), "Anadolu Niçin Yıkıldı", **Bizim Türkiye**, 24 Mart, S.4
- KAPLAN Mehmet (1948c), "Edebiyat Coğrafyası", **Hareket**, Mayıs, S.15
- KAPLAN Mehmet (1948d), "Gün Işığında-Milliyetçilik", **Bizim Türkiye**, 23 Haziran, S.16, (R.Ç. imzasıyla)
- KAPLAN Mehmet (1948e), "Yahya Kemal'de Tarih ve Coğrafya Fikri", **Hareket**, Haziran, S.16
- KAPLAN Mehmet (1948f), "Millet ve Millî Şuur", **Hareket**, Ağustos, S.18
- KAPLAN Mehmet (1948g), "Anadolu'nun Kuvvetleri", **Hareket**, Eylül, S.19
- KAPLAN Mehmet (1948h), "Milliyetçilik ve Coğrafya", **Bizim Türkiye**, 17 Kasım, S.25
- KAPLAN Mehmet (1949), "Büyük Terkibe Doğru", **Hareket**, Mayıs, S.24
- KAPLAN Mehmet (1955a), "Dağlar", **Türk Yurdu**, Temmuz, S.246
- KAPLAN Mehmet (1955b), "Köy ve Köylü", **Türk Yurdu**, Ağustos, S.147
- KAPLAN Mehmet (1965), "Anadolu'yu Anlatmak", **Hisar**, Eylül, S.21 (Ruhi Çınar adıyla)
- KAPLAN Mehmet (1971), "Köy ve Şehir", **Hisar**, Ocak, S.85
- KAPLAN Mehmet (1972), "Kütüphaneler", **Hisar**, Haziran, S.102
- KAPLAN Mehmet (1973), "Cahit Okurer", **Hisar**, Temmuz, S.115
- KAPLAN Mehmet (1974a), "Hilmi Ziya Ülken", **Hisar**, Ağustos, S.128
- KAPLAN Mehmet (1974b), "Kalabalık ve Millet", **Nesillerin Ruhü**, Dergâh Yay.
- KAPLAN Mehmet (1974c), "Mukaddes Uçurum", **Nesillerin Ruhü**, Dergâh Yay.
- KAPLAN Mehmet (1976), "Ziya Gökalp ve Yahya Kemal'e Göre Malazgirt Savaşı'nın Mânâ ve Ehemmiyeti", **Edebiyat Üzerine Araştırmalar**, Dergâh Yay., s.535-549
- KAPLAN Mehmet (1992), **Ali'ye Mektuplar**, Dergâh Yayınları
- KERMAN Zeynep (1988), "Mehmet Kaplan, Hayatı ve Eserleri", **Mehmet Kaplan İçin**, Türk Kültürü Araştırma Enst. Yay.
- KERMAN Zeynep (1998), "Mehmet Kaplan ve Anadolu", **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Akçağ Yay.
- KÖSEMİHAL Nurettin Şazi (Prof.)(1982), **Sosyoloji Tarihi**, Remzi Kit.
- OKAY Orhan(2003), **Mehmet Kaplan'dan Hatıralar Mektuplar**, Türk Edebiyatı Vakfı Yay.

TOPÇU Ümmühan (1999), “Anadoluçuluk Hareketi ve Türk Edebiyatına Etkileri”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

TOPÇU Ümmühan (2005), “Hilmi Ziya Ülken’de Türk Rönesansı Arayışı ve Destan”, **Millî Folklor**, S.65, s.102-105.